

İBNÜ'L-AVVÂM

(ابن العوام)

Ebü Zekeriyâ Yahyâ
b. Muhammed b. Ahmed el-İşbîlî
(ö. VI./XII. yüzyıl)

Kitâbü'l-Filâha adlı eseriyle tanınan
Endülüslü botanik âlimi.

İşbîliye'de (Sevilla) doğdu. Hayatı hakkında bilgi yoktur; VI. (XII.) yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı, ziraat yanında tıp ve eczacılık konusunda da uzman olduğu anlaşılmaktadır. *Kitâbü'l-Filâha*, tarım ve hayvancılık üzerine o güne kadar yazılmış en kapsamlı eser olup sadece İslâm dünyasının değil bütün Ortaçağ ilim âleminin en göze çarpması çalışması olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi, İbnü'l-Avvâm'ın daha önceki bilgileri çeşitli kaynaklardan derleyerek bir araya getirirken uyguladığı teknik ve metotla herkesin faydalanabileceği sistematik bir eser ortaya koyması, ayrıca verdiği bilgileri kendi gözlemlerinin de katkısıyla kuru bilimsellikten çıkarıp canlılığa kavuşturmasıdır.

Otuz beş bölüm halinde düzenlenen eserin ilk otuz bölümü bitkilerin, beş bölümü ise evcil hayvanların yetiştirilmesine ayrılmıştır. Tarımla ilgili kısımda elli beşi meyve ağacı olmak üzere 585 bitki tanıtılmakta ve aşı yapma tekniği, toprağın yapısal özellikleri, gübreleme usulleri, ağaç ve üzüm kütüklerine ârız olan çeşitli hastalıkların belirti ve görünüşleriyle bunların tedavi yolları gibi konular açıklanmaktadır. Kitabın derlendiği kaynakların başında İbn Vahşiyye'ye nisbet edilen *el-Filâhatü'n-Naba'iyye* gelir. İbn Haldûn kitabın, İbn Vahliyye'nin eserinin ilm-i nücum ve sihirle ilgili kısımları atılarak meydana getirilmiş bir muhtasarı olduğunu söylemekteyse de bu iki eser karşılaştırıldığında söz konusu iddianın doğru olmadığı görülmektedir. Kitabın diğer başlıca kaynakları arasında Ebû Ömer İbn Haccâc el-İşbîlî, Ebû'l-Hayr el-İşbîlî, İbn Bessâl, Arîb b. Sa'd, Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, Câhiz, İbn Ahî Hizâm gibi âlimlerin eserleri bulunmaktadır.

Çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan eserin tamamı ilk önce iki defa Türkçe'ye (998'de [1590], Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah, *Tercemetü'l-Filâhatü't-tamme*, İÜ Ktp., TY, nr. 1691; Beyazıt Devlet Ktp. Veliyyüddin Efendi, nr. 1065 [1655], 2534; Bursa Müze Ktp., nr. E 32), daha sonra da sırasıyla İspanyolca (Josef Antonio Banqueri, *Libro de agricul-*

tura su author et doctor excelente Abu Zacaria Iahia Aben Mohamed Ben Ahmed Ebn al-Awwâm, I-II, Madrid 1802 [Arapça metniyle birlikte], 1988), Fransızca (J. J. Clement - Mullet, *Le livre de l'agriculture d'Ibn al-Awwâm*, I-III, Paris 1864-1867) ve Urduca'ya (Mevlevî Seyyid Muhammed Hâşim Nedvî, I-II, A'zam Kadah 1345-1350/1926-1932) çevrilmiştir. İspanyolca tercümenin bir özeti de D. C. Boutelou tarafından yapılmıştır (*Libro de agricultura*, I-II, Madrid 1878). Ayrıca kitabın üzüm yetiştirmeyle ilgili bölümünü "Risâle fi terbiyeti'l-kerm" Carlo Crispo Moncada *Sul taglio della vite di Ibn al-'Awwâm* adıyla yayımlanmış (*Actes du 8e congrès international des orientalistes*, Stockholm 1889, II, 215-257), bir başka bölümünü de Philip Lord *Moorish Calendar* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (Wantage 1979). *Kitâbü'l-Filâha*, Dâiretül'-maârifî'l-Osmâniyye tarafından taş baskısı olarak yayımlanmıştır (Haydarâbâd 1927).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Ulu-dağ), İstanbul 1983, II, 1173; Serkis, *Mu'cem*, I, 194; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 85; Brockelmann, *GAL*, I, 651-652; *Suppl.*, I, 903; Sarton, *Introduction*, I, 766; Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 447-448; Juan Vernet, "İbn al-Awwâm", *DSB*, I, 350-351; Carra de Vaux, *Les penseurs de l'Islam*, Paris 1984, II, 300-306; Ali Abdullah ed-Difâ', *İshâmü 'ulemâ'l-'Arab ve'l-müslimîn fi 'ilmi'n-nebât*, Beyrut 1405/1985, s. 242-252; Abdülfâtiğ Ubeyd, "el-Medresetü'l-filâhiyye bi'l-Endelüs fi'l-ârneyni'l-hâmîs ve's-sâdis li'l-hicre", *İshâmâtü'l-'Arab fi 'ilmi'l-filâha*, Küveyt 1408/1988, s. 403-425; Mohd. Abdur Rahman Khan, "Further Elucidation of Technical Matters Discussed in Ibn al-Awwâm's Kitâb al-Filâha", *IC*, XXIV (1950), s. 200-217, 285-299; XXVIII (1954), s. 389-395; XXIX (1955), s. 275-282; XXX (1956), s. 51-69; Nihal Erk, "Study of the Veterinary Section in Ibn al-Awwâm's Kitâb al-Filâha", *Veterinarian*, XXI/1, Michigan 1960, s. 41-44; Abdülhalim Muntasir, "İbnü'l-'Avvâm", *MMLA*, XXIX (1392/1972), s. 50-56; J. Ruska, "İbnü'l-'Avvâm", *IA*, V/2, s. 845; G. S. Colin, "Filâha", *EP* (İng.), II, 902.

CEVAT İZGİ

İBNÜ'L-BÂGANDİ

(ابن الباغندي)

Ebü Bekr Muhammed b. Muhammed
b. Süleymân el-Vâsîfî
(ö. 312/925)

Hadis hâfızı.

Muhtemelen 212'de (827) Vâsî't'a bağlı Bâgand köyünde doğdu. Bâgandî nisbeyle anılan babası Ebû Bekir Muhammed b. Süleyman ile kardeşi Ebû Abdullah

Muhammed de muhaddisti. Temel dinî bilgileri ve ilk hadis derslerini babasından aldı. Fıkıh ve hadis tahsili amacıyla 227'de (842) Vâsî't'a gitti; Bağdat, Basra, Kûfe, Şam ve Mısır gibi ilim ve kültür merkezlerinde hadis tahsilini sürdürdü. Ahmed b. Ebû'l-Havârî, İbn Nümeyr, Ali b. Medîni, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Ebû'l-Hasan b. Ebû Şeybe, Duhaym ve Hişâm b. Ammâr'dan ders aldı. Daha sonra ailesiyle birlikte Bağdat'a yerleşti ve hayatı boyunca hadis ilmiyle meşgul oldu. Hüseyin b. İsmâil el-Mehâmilî, İbn Ukde, Taberânî, Ebû Bekir el-İsmâilî, Hâkim el-Kebîr ve İbn Şâhin gibi muhaddisler kendisinden hadis rivayet ettiler. Hadis öğreniminde yazmak yerine ezberlemeyi tercih eden ve çok miktarda hadis ezberleyen, aynı zamanda kıraat ilmine de vâkıf olduğu belirtilen İbnü'l-Bâgandî 20 Zilhicce 312'de (19 Mart 925) Bağdat'ta vefat etti.

Pek çok âlimin Irak bölgesinin hâfızı kabul ettiği ve bazı hadis münekkitlerinin sika olarak değerlendirdiği İbnü'l-Bâgandî, isnadda bilerek tedlîs ve hadis metinlerinde bazan tashîf yapmakla suçlanmış, hadisleri birbirine karıştırdığı ileri sürülmüştür. İbn Adî, İbrâhim el-İsfahânî'nin onu yalancı saydığını söylemiş, talebesi Ebû Bekir el-İsmâilî de İbnü'l-Bâgandî'yi kasten yalan söylemekle itham etmediğini, fakat onun tedlîs ve tashîf yaptığını belirtmiştir. İbnü'l-Bâgandî'nin oğlu Ebû Zer Ahmed de Dârekutnî ve İbn Şâhin gibi muhaddislere hocalık yapan ve hadis konusunda babasından ileride olduğu söylenen bir hadis hâfızı idi.

Eserleri. 1. *Müsnedü Emîri'l-mü'minin 'Ömer b. 'Abdîl'azîz*. Ömer b. Abdülazîz tarafından rivayet edilen hadislerin bir araya getirildiği, bir hadisin âlî isnadını göstermek için senesinde Ömer b. Abdülazîz'in bulunmadığı bazı rivayetlerin de yer aldığı eser (İbnü'l-Bâgandî, s. 93-94, 95, 96 vd.) altmış yedi rivayeti ihtiva etmekte olup ilk defa Hindistan'da neşredilmiş (Mül'tan 1340), daha sonra Muhammed Avvâme (Halep 1397; Dımaşk-Beyrut 1404/1984; Beyrut 1407) ve Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Kahire 1406/1986) tarafından yayımlanmıştır. 2. *Mâ ravâhü'l-ekâbir 'ani'l-eşâgîr mine'l-muhaddişîn mine'l-efrâd*. Birinci cüzü Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 109, vr. 220^a-227^a). 3. *Emâli fi'l-hadîs* (Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye, Teymûr, Hadis, nr. 150, 34 varak). 4. *Hadîşü Şeybân b. Ferrûh ve gayruhû*. Altıncı cüzü Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 115, vr. 182^a-195^a).